

ПОСТАТЬ Е.П.ВЕРЬОВКИ-СКРИПЧИНСЬКОЇ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ 20 – 70-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Сьогодні виникає особлива зацікавленість щодо історії та розвитку хорової культури України, хорознавча наука починає глибше займатися дослідженнями тих чинників, що зумовили інтенсивний розвиток традицій вітчизняного хорового виконавського мистецтва. Все більше привертають увагу саме ті яскраві, творчі особистості, завдяки яким відбулося формування, зокрема Київської диригентсько-хорової школи, і які потребують більш всебічного дослідження. Саме такою особистістю є Елеонора Павлівна Верьовка-Скрипчинська. Її багатогалузева діяльність набуває особливої значущості на факультеті хорового диригування Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського, де вона працювала більше 50 років як декан та викладач. Е. Скрипчинська була на чолі формування та розвитку цього факультету. Вона продовжила справи у хоровому мистецтві, що були започатковані у Київській хоровій школі видатними українськими музикантами, композиторами – М. Лисенком, К. Стеценком, О. Кошицем, М. Леонтовичем та ін.

Як пише у дисертаційному дослідженні П. Ковалик: «Ознаками хорової школи є усталені засоби уособлення наступності і спадкоємності світоглядних, професійних, музично-естетичних і технологічних настанов діяльності суб'єктів хорового мистецтва. Усі ці компоненти у «поліфонічних» вимірах (тобто кожен з них може актуалізуватися у відповідних суспільно-історичних умовах) складають нерозривність хорової історії і одночасно конкретність її визначальних моментів. Феномен нерозривності функціонування школи пояснюється теорією Б. Яворського, котрий вважав, що школа є головною константою в русі музичного життя і має свої фази становлення» [4]. Саме таке аналітичне розуміння зумовлює увагу до того, в якій саме стадії існує Київська хорова школа.

Завдяки таким діячам, як Е. Скрипчинська, сучасна кафедра хорового диригування НМАУ є одним з провідних центрів хорового мистецтва, що забезпечує кваліфікованими кадрами хорових диригентів виконавські колективи і музичні учбові заклади України.

Розглядаючи київську хорову школу, обов'язково треба наголосити на синкретизмі теоретичного і практичного, який притаманний носіям саме цієї школи. Це творча діяльність М. Лисенка, О. Кошиця, К. Стеценка, М. Леонтовича, П. Козицького, Вериківського та ін. Вони увійшли в історію хорового мистецтва як композитори, хорові диригенти,

організатори музично-просвітницької роботи, як видатні діячі української музичної культури ХХ століття.

У 10-20 ті роки ХХ століття хорове мистецтво набуло особливої значущості. І саме Микола Віталійович Лисенко зробив вагомий внесок в еволюцію київської хорової школи. Він все життя систематично займався збиранням пісенної творчості, мандруючи по селах центральної України. Творчим завданням М. Лисенка було залучати до хорового співу якомога більше студентської молоді й популяризувати пісню серед широких верств населення. Згодом М. Лисенко організовує хори, з якими подорожує по містах і селах України (1893, 1897, 1899 та 1902 рр.).

Концертні виступи під керівництвом М. Лисенка ознайомили широкі верстви суспільства з українськими піснями. Як згадує С. Тобілевич: «... М. Лисенко називав хор найдосконалішим музичним інструментом, в якому всі голоси мусять у найтіснішому поєднанні одного з другим творити художні малюнки...» [8, с. 401–402]³².

Хорова діяльність М. Лисенка мала високий вплив на українську виконавсько-хорову школу. Формування хормейстерсько-освітніх засад узяло на себе лисенкове оточення. До нього, як вже йшлося, належали О. Кошиць, К. Стеценко, П. Козицький, М. Леонтович, Я. Яциневич, В. Вериківський та інші.

У 1904 році було відкрито музично-драматичну школу імені М. Лисенка. Це був перший заклад, який готував українські національні кадри музикантів та драматичних акторів. М. Лисенко свідомо прагнув до виховання музикантів більш широкого профілю, тому велика увага приділялась саме співу в хорі, диригуванню з хором та вивченню народної пісенної творчості. Серед випускників школи ім. М. Лисенка: К. Стеценко, Л. Ревуцький, М. Микиша, Б. Романицький та інші.

У 1913 році на базі музичного училища була відкрита консерваторія, яка готувала музикантів-виконавців, де хоровим класом керував талановитий хоровий диригент, композитор О. Кошиць. В 1920 році відкрився диригентсько-творчий факультет, де було поєднано навчання композиції та симфонічного диригування (хорового відділу в консерваторії тоді ще не було).

Значну роль у справі розбудови української національної культури 10–20-х років ХХ століття належить музикознавцю, піаністу, педагогу, композитору Б. Л. Яворському, який працював у Київській консерваторії з 1916 по 1921 роки.

Однією з яскравих культурних сторінок того часу можна вважати створення Київської Народної консерваторії у 1919 році з ініціативи

³² Див. : [8 с. 401–402].

Б. Л. Яворського. Саме Народна консерваторія відтворила ту особливу, універсальну форму музичної освіти, у якої, за Б. Яворським, вперше в історії людства високе музичне мистецтво ставало всезагальним надбанням.

У цей період Б. Л. Яворський був одним з найавторитетніших музичних діячів у Києві. Як пише сучасна українська дослідниця Т. Антропова: «Із проханням створити Київську Народну консерваторію як заклад, спроможний широко пронести музичну просвіту в маси, до Яворського звернулося Товариство «Народного театру та мистецтв», діяльність якого підтримували місцеві профспілки. Усі класи Народної консерваторії (яка мала приміщення на Хрещатику) знаходилися на забезпеченні державного бюджету. Було розширено та посилено спеціалізовані класи...» [1, с. 43]. У програмі Народної консерваторії було відкриття великої кількості бібліотек, проведення різноманітних лекцій. Була започаткована нова форма просвітницької діяльності – жанр «концертів з поясненнями», де лектор докладно розповідав про виконуваний твір. Також з'являються нові творчі студії декоративного та загального живопису; концерти-лекції, концерти-мітинги (як складові просвітницько-пропагандистської програми розвитку національної культури), які були спрямовані на недосвідченого слухача [1, с. 54].

Теоретична діяльність Б. Яворського мала практичне та педагогічне спрямування. Предметом його дослідницької уваги було музичне мислення, як своєрідна форма свідомості. Тому найголовнішим методичним завданням музичної освіти Б. Яворський вважав суцільне злиття теорії з практикою. Серед форм педагогічної роботи з розвитку музичного мислення він запровадив у навчальному процесі для музикантів усіх спеціальностей спів у хорі, диригування хором та слухання музики, останньому Б. Яворський надавав особливого значення, ознайомлення з кращими зразками музичного мистецтва вимагало від учнів серйозної аналітичної роботи. Тому цей процес він вважав основою усієї системи музичного виховання, яка і досі не втратила своєї актуальності. Яворський наполягав на принциповому значенні творчого підходу до викладацької справи: «викладати повинні виключно музичні діячі, а не „педагоги“, життя самої консерваторії повинно бути „ареной практической музыкальной деятельности”» [9, с. 7].

Саме в класах Б. Яворського у консерваторії та музично-драматичному інституті імені М. Лисенка на його семінарах здобули освіту видатні діячі української хорової культури, такі як Г. Верьовка, Е. Скрипчинська, Н. Вериківський, П. Козицький та ін. Вони активно

працювали над початковою музичною освітою для дітей та дорослих, а також стали основними фундаторами хорової справи в Україні.

Елеонора Павлівна Скрипчинська – заслужений діяч мистецтв УРСР, професор Київської державної консерваторії, хоровий диригент, мала величезний педагогічний талант. Більше 50-ти років вона присвятила роботі у Київській консерваторії. Е. Скрипчинська почала свою музично-педагогічну діяльність у двадцять років, коли вперше почала викладати в народній консерваторії у 1919 році такі предмети як сольфеджіо, теорію музики, хоровий спів.

В цей час у Києві було організовано багато хорових колективів. Один з таких був великий хор-студія ім. Леонтовича під керівництвом Г. Г. Верьовки, де Е. Скрипчинська також викладала теоретичні дисципліни та слухання музики. З 1923 року у Київській консерваторії організовано спеціальний дитячий відділ, де вона продовжує викладати різні музичні дисципліни. Паралельно з цим вона почала працювати в музично-драматичному інституті ім. Лисенка. Там Е. Скрипчинська викладала за системою Б. Яворського «ладовий ритм» та сольфеджіо на диригентсько-хоровому відділі.

У 1925 році на базі капели-студії ім. Леонтовича було реорганізовано 5-у Державну музично-професійну школу. Це був своєрідний навчальний заклад, в основному тут навчалися діти робітників та селян. Е. Скрипчинська стає завідуючою навчальної частини, веде клас акомпанементу та організовує клас вокального ансамблю. Тільки ця школа мала власний диригентсько-хоровий факультет. Згодом, П'ята музпрофшкола завдяки Г. Верьовці та Е. Скрипчинській стала кращою серед навчальних закладів міста Києва. Школа постійно виступає з творчими концертами, тут звучали кращі хорові та інструментальні твори світової класичної музики і народні пісні в обробці Лисенка, Леонтовича, Козицького, Ревуцького та ін. Багато хто з учнів закінчивших цю школу стали справжніми спеціалістами. У цьому ж році було організовано робітничий хор під керівництвом Скрипчинської. На початку робота з колективом велася складно, через те, що 90 % складу не мали музичної освіти. Тому для того, щоб дати робітникам елементарні знання з музики, було запроваджено навчання нотної грамоти, виховання голосу, слухання музики. Коли у 1930 році музпрофшколу було реорганізовано в технікум, Елеонора Павлівна продовжує свою роботу в Київському музичному технікумі.

В ці ж роки вона стала керівником жіночого студентського хору Київського музичного училища ім. Глієра.

У 1934 році на Україні завершується реорганізація музичної освіти – усі музичні відділи інституту ім. Лисенка було приєднано до консерваторії.

З того часу Е. П. Скрипчинська всю свою педагогічну роботу зосередила в консерваторії. Тут вона викладала теоретичні дисципліни, клас камерно-вокального ансамблю, читання партитур, а також хоровий клас та хорове аранжування. На музично-педагогічному факультеті київської консерваторії, саме Елеонорі Павлівні було доручено організацію диригентсько-хорового факультету, деканом якого вона стала у 1936–37 роках. З 1938 по 1941 рік – завідувача цього відділу.

Елеонора Павлівна згадує про це так: «Не було факультету, не було і кафедри диригування окремої; диригування як дисципліна входило до теоретичної кафедри, яку очолював Л. М. Ревуцький. Організацію диригентсько-хорового факультету було доручено мені. До нього входили відділи: симфонічний, хоровий, народних інструментів та духовий. Ще не було викристалізованих учбових планів, програм з усіх диригентсько-хорових дисциплін. Дуже багато уваги довелося приділяти розробці цих програм. Найперше, з чого довелося почати будування факультету, – з'ясування потреб, недоліків <...> Я почала з докладних бесід з провідними педагогами – Тарановим (симфонічний відділ), Гелісом (відділ народних інструментів), Яблонським та Юцевичем (відділ духових інструментів) та із студентами всіх курсів різного фаху. Завдання по хоровому відділу, для мене були більш ясні, і ми з Г. Г. Верьовкою взяли за цю справу. Учбовий план хорового відділення поступово викристалізовувався, зазнаючи щорічних змін та доповнень. Показником зростання диригентсько-хорового факультету був насамперед хор (керівником якого був Г. Г. Верьовка). Оскільки музичне училище містилося в тому самому приміщенні, що і консерваторія, роботу хорових класів було об'єднано. У такому складі цей об'єднаний хор функціонував аж до 1941 року. Він мав великий різноманітний репертуар, що включав як класичну хорову літературу (українську, російську, західно-європейську), так і народні пісні, твори радянських композиторів. В хорі набували практику студенти, починаючи з третього курсу музичного училища. Практику набували не лише в хоровому класі, а й у самодіяльних та професійних колективах. Вони регулярно виступали з цими колективами в консерваторії. Концерти мали такий вигляд: перший відділ – два самодіяльні хорові колективи; другий відділ – концерт для них силами студентського хору або студентів різних факультетів консерваторії. До війни було три випуски факультету» [2, с. 100].

Після війни Е. П. Скрипчинська бере найактивнішу участь у відновленні роботи музично-освітніх закладів. Її призначили першим післявоєнним директором Київської спеціальної музичної школи-

десятирічки ім. Лисенка. Також Е. Скрипчинська стає деканом консерваторії одразу двох факультетів – симфонічного диригування та диригентсько-хорового відділу.

З 1949 року, Е. Скрипчинська викладає хорове диригування. На уроках з фаху, як мудрий, досвідчений педагог, вона розвиває й виховує індивідуальність кожного студента. Це дає прекрасні наслідки у вихованні нових кадрів хорових диригентів. Серед випускників її класу – Михайло Кречко, Володимир Суржа, Станіслав Павлюченко та інші відомі українські диригенти-хормейстери.

У січні 1944 року було організовано Державний Український народний хор. З самого початку Елеонора Павлівна працювала як диригент разом із засновником, художнім керівником, головним диригентом та її чоловіком Г. Г. Верьовкою. Їх плідне творче співробітництво набуло найвищої органічності та продуктивності. Е. Скрипчинська була для Г. Верьовки першим помічником і порадиником з усіх питань діяльності хору. Вони багато зробили для того, щоб колектив мав своє обличчя, щоб підняти його на високий професійний рівень. На початку однією з найважливіших проблем була організація навчально-виховної роботи. Адже хорова група в основному складалася з колишніх учасників художньої самодіяльності. Тому Е. Скрипчинська в перші ж роки життя колективу взяла на себе основне навантаження в справі надання хористам музичної освіти. Однією з нахідок Скрипчинської та Верьовки була ідея одягти хор у різні українські костюми з неоднаковими вишивками, кольорами та формами. Саме Елеонора Павлівна започаткувала традицію включати до концертних програм народного хору пісні тих народів, до яких на гастролі їздив колектив (Німеччина, Польща, Греція, Румунія, Югославія та ін.). Перед гастрольями за кордон, Е. Скрипчинська перекладала українські народні пісні на мову країни до якої вони приїжджали (до речі вона знала 17 мов). За кордоном Скрипчинська допомагала у перекладі з української на прес-конференціях, прийомах у посольствах, на зустрічах з прихильниками Українського народного хору.

У 1951 році уряд СРСР нагородив диригента Народного хору Скрипчинську Е. П. орденом «Знак пошани». У 1958 році Г. Верьовка та Е. Скрипчинська нагороджуються почесними грамотами Міністерства культури УРСР. За успіхи у розвитку музичного мистецтва Скрипчинську удостоєно почесного звання заслуженого діяча мистецтв УРСР у 1957 році, та нагороджено орденом Трудового Червоного прапора у 1960 році.

Після смерті Григорія Гурійовича у 1964 році, Скрипчинська керувала хором 2 роки, а в 1965 році Державному українському народному хору було

присвоєно ім'я Г. Г. Верьовки. Нині цей колектив здобув велику славу під керівництвом головного диригента хору, Народного артиста СРСР, професора, академіка Анатолія Авдієвського. Завдяки цьому колективу на Україні народилося чимало професійних та самодіяльних народних хорів, які пропагують український фольклор у нашій державі та за її межами.

Е. П. Скрипчинська упорядкувала творчу спадщину Г. Г. Верьовки. Вийшло друком повне зібрання його творів у 9-ти томах. Також вона систематизувала матеріали концертної діяльності Українського народного хору ім. Григорія Верьовки, майже з перших років його існування. Доклала чимало зусиль по впорядкуванню меморіальної кімнати-музею по вул. Толстого №5, а також музею Г. Г. Верьовки на його батьківщині в с. Березне на Чернігівщині. Вона часто надсилала ноти, магнітофонні записи та цінні сувеніри, поповнюючи фонди музею.

Велику кількість книжок та нот з особистої бібліотеки Е. Скрипчинська передала в бібліотеки та архіви Київської консерваторії, Київського інституту культури, Чернігівського музичного училища та інших учбових закладів.

Е. П. Скрипчинська була універсальною людиною, величезним музичним ерудитом та професіоналом. Вона сконцентрувала свою увагу виключно на диригентській справі в її ідеальному варіанті: як диригент-практик та викладач-теоретик. Присвятивши своє життя самовдосконаленню, нескінченному творчому пошуку ідей та втіленню їх у практичній диригентсько-хормейстерській роботі з різними хоровими колективами України, Елеонора Павлівна Скрипчинська – людина енциклопедичних знань у поєднанні з талантом викладача та хорового маестро найвищого щабелю – є зразком відданості хоровій справі для майбутніх поколінь диригентів. Завдяки таким яскравим постатям як Е. Скрипчинська, відбувається нерозривність функціонування Київської хорової школи.

1. Антропова Т. А. *Постать Б. Яворського у контексті культуротворчих процесів в Україні 10-20-ті років ХХ ст.* / Дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Нац. музична академія України ім. П. І. Чайковського / Т. А. Антропова. – К., 2010. – 279 с.
2. Горбатюк В.В. / *Верьовка-Скрипчинська. Музикант. Педагог. Людина. Спогади* / В. В. Горбатюк. – К. : Видавець Карпенко В. М., 2004. – 110 с.
3. *Верьовка Григорій (спогади)* / [порядкування Яків Клименко]. – К. : Музична Україна, 1972. – 220 с.
4. Ковалик П. А. *Хорове виконавство як феномен творчої взаємодії (з досвіду Київської хорової школи)* : Дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. – К., 2002. – 159 ст.

5. Козак С.Д. Григорій Верьовка: Біографічна повість / С. Д. Козак. – К. : Молодь, 1981. – 232 с.
6. Кречко М. Бути схожим на вчительку / М. Кречко // Музика. – 1980. – № 1. – С. 30.
7. Лащенко А. П. З історії київської хорової школи / А. П. Лащенко. – К. : Муз. Україна, 2007. – 200 с.
8. Тобілевич С. Нові люди – нове життя / С. Тобілевич // М. В. Лисенко у спогадах сучасників. – К., 1968. – С. 401–402.
9. Яворський Б. Основные требования, цели, методы, условия поступления, распределения, выпуска в консерватории [Машинопис] / Б. Яворський. – Ф.1. - № 58. – 21 арк.

***Шемчук Віра.* Постать Е. П. Верьовки-Скрипчинської у контексті розвитку хорової культури 20–70-х років ХХ століття.** В статті розглядаються тенденції розвитку Київської хорової школи 20–70-х років ХХ століття та постать Е. П. Верьовки-Скрипчинської в контексті становлення київської хорової школи.

Ключові слова: Київська хорова школа, хорове диригування, Е. П. Верьовка-Скрипчинська.

***Шемчук Вера.* Личность Э. П. Верёвки-Скрипчинской в контексте развития хоровой культуры 20–70-х годов ХХ столетия.** В статье рассматриваются тенденции развития Киевской хоровой школы 20–70-х годов ХХ столетия и личность Э. П. Веревки-Скрипчинской в контексте становления Киевской хоровой школы.

Ключевые слова: Киевская хоровая школа, хоровое дирижирование, Э. П. Верёвка-Скрипчинская.

***Shemchuk Vera.* The figure of E. P. Veryovki-Skrypchynska in a context of development of choral culture in 20–70-th of XX century.** A progress of Kyiv choral school of 20–70-th of XX century and the figure of E. P. Veryovki-Skrypchynska trends in the context of becoming of Kyiv choral school are examined in this article.

Keywords: choral conducting, kyiv choral school, E. P. Veryovka-Skrypchynska.